

3. Тодика Ю. М. Конституційні засади формування правової культури / Ю. М. Тодика. – Харків: РАЙДЕР, 2001. – С. 19.
4. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства / В. С. Нерсисянц. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – С. 270.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Посібник для студ. / П. М. Рабінович. – Вид. 3-є. – К.: Радянська шк., 1994. – С. 70, 71.
6. Лукашева Е. А. Социалистическое правосознание и законность / Е. А. Лукашева. – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 167.
7. Чефранов В. А. Правовое сознание как специфическая разновидность правового отражения / В. А. Чефранов. – Х.: ХЮИ, 1973. – С. 27.
8. Соколов Н. Я. Профессиональное сознание юристов / Н. Я. Соколов. – М.: Наука, 1988. – С. 11.
9. Сапун В. А. Социалистическое правосознание и реализация советского права / В. А. Сапун. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1984. – С. 17.
10. Поляков А. В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода / А. В. Поляков. – СПб.: Издательский дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – С. 445.
11. Грошевий Ю. Роль професійної правосвідомості судді у формуванні рішення суду: кримінально-процесуальний аспект / Ю. Грошевий // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – С. 173.
12. Арутюнян С. Л. Правосознание студентов МГУ им. М.В. Ломоносова: отдельные показатели социально-криминологического анализа / С. Л. Арутюнян // Вестн. МГУ. Сер. 11. Право. – 2000. – № 1. – С. 82.

Куренда Л. Исследование сущности профессионального правосознания юриста. В научной статье автором проводится анализ научных взглядов о сущности профессионального правосознания юриста через призму ее разграничения от правосознания. Автором раскрываются основные признаки профессионального правосознания юриста которыми выступают профессиональное занятие юридической деятельностью, наличие специальной образовательной и практической подготовки ее субъектов, которые образуют профессиональную группу. Сформулировано авторское понимание термина „профессиональное правосознание”, который может употребляться для обозначения понятия, которое отражает правовое сознание юристов как социальной группы и качественно своеобразный уровень восприятия правовых явлений. Профессиональное правосознание возможно изучать и как разновидность групповой, и как специфический способ освоения правовой действительности. Автор считает, что ее толкование исключительно как правового сознания юристов является односторонним, неполным. Оно сосредоточено на исследовании проблем формирования группового профессионального правосознания, ее взаимодействия и взаимосвязи с индивидуальным и общественным правосознанием.

Ключевые слова: профессия, сознание, правосознание, юрист, деятельность, правозащита.

Kurenda L. Study of the Essence of Professional Legal Awareness of Lawyer. In this scientific article the author analyzes scientific views about the essence of professional legal awareness of lawyer through the prism of its delineation from legal awareness. The author reveals the basic features of the lawyer's professional legal awareness that are shown by his professional legal activities, availability of special education and practical training of its subjects, which form a professional group. A new understanding of the term "professional legal awareness" was formulated by the author. It can be used to refer to a concept that reflects the legal consciousness of lawyers as a social group and qualitatively distinctive level of perception of legal phenomena. In other words, the professional legal awareness can be investigated either as a kind of collective or as a specific way of mastering the legal reality. Moreover, we believe that its interpretation solely as legal consciousness of lawyers is one-sided and incomplete. It focuses on the study of the problems of forming a collective professional legal awareness, its interaction and relationship with individual and public legal awareness.

Keywords: profession, consciousness, legal awareness, lawyer, activities, defense of rights.

УДК 340.15(4+477)

О. Лаба

Механізм взаємодії правових систем Ради Європи та України

Статтю присвячено аналізу відповідних правових засобів та процедур, котрі повинні мати місце для реалізації механізму взаємодії правової системи Ради Європи та правової системи України. Гармонізація та уніфікація правових систем Ради Європи та України передбачає: 1) систематизацію правових матеріалів Євросоюзу і Ради Європи; 2) порівняльно-правове дослідження правових систем Ради Європи, Україна та виявлення їх особливостей; визначення оптимальних форм здійснення уніфікації чи гармонізації, найбільш

ефективних засобів їх здійснення; визначення видів гармонізації, уніфікації, рівнів; створення подібної (спільної) системи термінів і понять.

Ключові слова: правова система, механізм взаємодії, інтеграція, гармонізація, європейський правовий простір.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інтеграція України в Європу сьогодні є не тільки можливим, а й найбільш бажаним варіантом вирішення цілої низки проблем. Україна була і залишається частиною Європи та європейської культурної традиції, а тому інтеграційні процеси в європейській структурі є об'єктивно, історично обумовлені як її національним та культурним розвитком, так і правовим. Інтеграція України в Європу помітно вплине на всю геополітичну структуру світу.

Україна повинна враховувати це в своїх стратегічних цілях і зробити єдино розумний геополітичний вибір для українського народу на користь входження у європейський цивілізований простір. Нормативне забезпечення такого процесу покладається на правову систему України, яка повинна створити належний механізм інтеграції з правовою системою Ради Європи, Європейського Союзу та ряду інших, європейських структур.

Основна мета і завдання статті полягає в розкритті суті та зближенню, цих двох правових систем, ефективності їхнього функціонування, структурування європейського соціального простору. І для правової системи України, яка ще не створила необхідних, демократичних правових форм, створення такого механізму взаємодії, сприятиме успішному її входженню до європейських та світових спільностей, в яких її законні інтереси стануть частиною спільних інтересів, що надасть змогу використовувати міжнародне право як основне знаряддя зовнішньої політики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Одним із провідних завдань при реформуванні сучасної правової системи України є приведення її у відповідність до Європейських правових стандартів з метою входження до європейського правового простору в межах, насамперед, Ради Європи та Європейського Союзу.

Основними умовами приєднання держав до Ради Європи є визнання ними принципу верховенства права, плюралістичної демократії, зобов'язання забезпечити права та основні свободи людини всім особам, які перебувають під їхньою юрисдикцією, ефективна співпраця з іншими державами для досягнення цілей Ради Європи. Про своє волевиявлення щодо вступу до Ради Європи Україна заявила 14 липня 1992 року шляхом подання офіційної заяви, цього ж року було надано статус «спеціально запрошеного гостя» у Парламентській Асамблеї Ради Європи. Цей момент можна вважати початком такої стадії правової інтеграції, як наближення правової системи України до правової системи Ради Європи.

З листопада 1995 року Україна перебуває на такій стадії правової інтеграції, як входження та остаточна правова адаптація до правової системи Ради Європи. І на цій стадії Україна повинна вживати можливих заходів і використати всі способи інтеграції, а не лише гармонізацію, яка полягає в цілеспрямованому зближенні правових систем Ради Європи та України шляхом усунення суперечностей між ними та формування мінімальних правових стандартів через утвердження спільних правових принципів.

З метою використання Українською державою зобов'язань перед Радою Європи Президент України своїм Розпорядженням від 11.03.96 р. За № 48/96 - рп. Створив Державну міжвідомчу комісію з питань впровадження в законодавство України норм і стандартів Ради Європи на чолі з міністром юстиції України. Кабінет Міністрів України Постановою від 20 липня 1996 р. за № 792 визначив організаційні заходи, спрямовані на виконання цих зобов'язань.

Серед різних форм участі у діяльності Ради Європи Україна використовує як укладення міжнародно-правових договорів, так і інші форми. Статус члена цієї організації означає виконання всіх відповідних членських обов'язків.

Водночас Україна проводила реформування внутрішнього законодавства та інституційної частини національної правової системи; було затверджено Конституцію, норми якої базуються на фундаментальних принципах Ради Європи (верховенства права, плюралістичної демократії, поваги до прав людини).

Виконання Україною зобов'язань відповідно до Висновку № 190 (1995) – це лише частина нормативно-правового масиву Ради Європи, що становить понад 170 конвенцій. Крім того, існує велика група інших документів, кожен з яких вимагає окремої процедури впровадження в національне законодавство.

Україна ж ратифікувала, приєдналася чи підписала лише близько 25% від існуючої більшості

багатосторонніх міжнародних договорів, укладених у межах Ради Європи [11, с. 211].

Не досить активно в плані взаємодії України та Ради Європи працює Державна міжвідомча комісія з питань впровадження в законодавство України норм і стандартів Ради Європи, роботу якої координують міністерства юстиції закордонних справ України. Водночас виникають численні випадки невиконання органами виконавчої влади вимог щодо належної імплементації та навіть пристосування європейських конвенцій до національних законів. Так, всупереч вимогам Регламенту Верховної Ради України та Закону України «Про міжнародні договори України» до законопроектів, пов'язаних з ратифікацією документів Ради Європи, не завжди додаються законопроекти про внесення змін і доповнень до національного законодавства (прикладом цього є подання документів на ратифікацію Європейської конвенції з прав людини) [12, с. 352].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ступінь дослідження спрямовує свій вплив на розкриття правового механізму взаємодії правової системи Ради Європи та правової системи України, що охоплює передусім їхню нормативну частину (хоча важливою є діяльністю відповідних органів держави), і здатність розкрити відповідні правові засоби та процедури, що мають міститись в правовому механізмі взаємодії [14, с. 3].

Отже, по-перше, такий механізм повинен передбачати основні принципи взаємодії, які мають підґрунтям для створення такої процедури застосування міжнародного права у внутрішньому правопорядку, яка б дала змогу Україні ефективно виконувати свої міжнародні обов'язки. У Декларації про державний суверенітет України проголошувалося визнання «переваги загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішньодержавного права» [2, с. 4]. Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України» закріплював відносини України з іншими державами, «виходячи з пріоритету загальнолюдських цінностей, загальноновизнаних принципів міжнародного права» [4, с. 5]. Закон України «Про дію міжнародних договорів на території України» регулював відносини України з іншими державами, «виходячи з пріоритету загальнолюдських цінностей, загальноновизнаних принципів міжнародного права» [6, с. 6].

Водночас, ні в Законі України «Про міжнародні договори України», ні в Конституції України принцип «примату норм міжнародного права» не був зафіксований. Хоча деякі вчені міжнародного права стверджують, що «Конституція України визнає принцип пріоритету міжнародного права над національним», тобто визнають примат міжнародного права [10, с. 7].

Отже відсутність чітких положень щодо пріоритету норм міжнародного права впливає і на ефективність правозастосування.

Все це дає підставу стверджувати, що слід доповнити ст. 9 Конституції України чітким, недвозначним положенням про примат норм міжнародного права над національним.

Втілення принципу примату міжнародного права є для України певною політико-правовою гарантією стабільних відносин з країнами Європи і світу, а також правовим засобом-захисту її законних інтересів. На основі принципу пріоритету норм та принципів міжнародного права повинні розвиватися такі принципи взаємодії правових систем Ради Європи та України, як: принцип верховенства права, принцип взаємопов'язаності та взаємодоповнюваності права Ради Європи та України; принципи співробітництва, добросовісного виконання зобов'язань перед Радою Європи та принцип взаємного захисту прав людини.

По-друге, оскільки сфера правового регулювання Ради Європи визначається її цілями, які окреслюють її правотворчу діяльність, а всі інші відносини є об'єктом національноправового регулювання, межі правотворчості якої обмежуються завданнями Української держави, слід чітко на законодавчому рівні визначити спільну сферу взаємодії, яка б забезпечила належне застосування права Ради Європи у правовій системі України, ефективне виконання Україною її зобов'язань перед Радою Європи.

Так, на рівні здійснення національної правотворчості загалом і законотворчості зокрема, важливим є впровадження експертизи на відповідність національних актів міжнародно-правовим, зокрема європейським стандартам (особливо щодо відповідності положенням Конвенції про захист прав та основних свобод людини). Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади щодо застосування у законодавчій діяльності Конвенції про захист прав і основних свобод людини [8, с. 101]. Проте видається, що це лише частина необхідних заходів, які повинні вживатися для створення належного механізму взаємодії між правовими системами Ради Європи та України.

Слід внести доповнення до Положення про Державну міжвідомчу комісію з питань впровадження в законодавство України норм і стандартів Ради Європи [7, с. 79]. Адже, саме ця комісія повинна забезпечувати механізм взаємодії через нормативну частину правової системи,

України, а тому вона повинна здійснювати всі необхідні процедури такого механізму, використовуючи всі доступні правові засоби.

Виходячи з дослідження даної проблеми можна визначити наступні засади застосування міжнародного права у правовій системі України:

1) норми міжнародних договорів, які введено в право України ратифікаційним законом, набувають статусу норм національного права і підлягають відповідному застосуванню (пряме застосування норм цих договорів не виключається, навіть, якщо законодавець не здійснив спеціальну трансформацію у внутрішнє законодавство);

2) в разі колізії норм ратифікованого договору і норм національного права перші мають вищу силу і підлягають пріоритетному застосуванню;

3) забороняється вводити в право України і відповідно застосовувати договори, які суперечать Конституції України. При цьому фіксується, що належним чином ратифіковані міжнародні договори відповідають Конституції і посідають друге місце після неї як джерела правових норм, що підлягають застосуванню [9, с. 19].

Проте не всі договори підлягають ратифікації (окремі з них затверджуються Президентом України, Урядом України, є міжвідомчими договорами).

По-третє, до правових засобів взаємодії, крім конвенцій належать і правотворюючі рекомендації та резолюції (які мають бути прирівняні до норм міжнародного права, що діють у межах країни). Так вступ до Ради Європи вимагає певної перебудови правової системи України насамперед у сфері захисту прав людини. Зокрема, виникала потреба у розробці та реалізації заходів, спрямованих на адаптацію правової системи України (особливо її нормативної частини) до системи європейських конвенційних норм і стандартів у сфері захисту прав людини. Ці заходи на сьогодні активно реалізуються у правовій системі України і передбачають: становлення єдиного нормативного розуміння необхідності захисту прав людини (вимог, що містяться у Європейській конвенції з прав людини); створення законодавчої бази щодо імплантації її положень; створення механізму виконання рішень Європейського суду з прав людини. Все це, повинно сприяти застосуванню європейських правових, зокрема конвенційних, норм у правовій системі України і, за необхідності, національними судами.

По-четверте, механізм взаємодії вимагає узгодження права України з правом Ради Європи, особливо через правові стандарти. І якщо Конституція України відповідає як міжнародним, так і європейським правовим стандартам, то значна частина як законів, так і підзаконних актів, часто суперечить не тільки їм, а й підзаконним актам, та Конституції України.

Ці процедури та засоби механізму взаємодії правових систем Ради Європи та України повинні фіксуватися в окремому законодавчому акті, який би визначав модель співвідношення права Ради Європи і правової системи України або повинен бути зафіксований у новому Законі "Про міжнародні договори України" (в окремому розділі).

Важливим напрямком правової інтеграції України до ЄС, стратегія інтеграції визнала адаптацію законодавства України до законодавства ЄС у сфері забезпечення прав людини. Така адаптація має здійснюватись шляхом зближення із сучасною європейською системою права, вона передбачає реформування правової системи України, поступове приведення її у відповідність до європейських стандартів і охоплює конституційне, митне, трудове, фінансове, приватне та інші галузі, інститути законодавства, визначені Угодою про партнерство та співробітництво.

Важливим чинником реформування правової системи слід вважати участь України у конвенціях Ради Європи, які визначають спільні для цієї організації та ЄС стандарти (насамперед, це стосується забезпечення прав людини).

Насамперед, важливо визначити місце сучасної правової системи України у загальноєвропейській інтеграції. Так, нещодавно Європейський Союз на пропозицію Великої Британії та Швеції визнав за доцільне надання Україні спеціального «статусу сусіда» після розширення ЄС на схід. І хоча на момент розширення Україна має намір підписати угоду про асоційоване членство в ЄС, Європейська комісія лише планує правове визначення спеціального «статусу сусіда» для України. Цей статус має супроводжуватись поступовою лібералізацією торгівлі в межах ЄС – за умови, що Україна запровадить економічні та політичні реформи, та поліпшить ситуацію у сфері захисту прав людини. У наданні такого статусу, Україною зацікавлені уряди Польщі, Угорщини, які сподіваються на забезпечення стабільності у відносинах, врегулювання імміграційних потоків [13, с. 2].

Як зазначалося вище, правова система України перебуває на стадії наближення та попередньої адаптації до правових стандартів ЄС, і основним способом інтеграції має бути

гармонізація законодавства, яка потребує вивчення нормативно-правових положень регулювання в Україні. Тому на цій основі слід створити узгоджені проекти нормативно-правових актів, які б відповідали правовим стандартам ЄС і не завдавали шкоди правовій системі (нормативній її частині) України.

Правова система України, як за своїм генезисом, так і за своїми основними юридичними ознаками, є правовою системою романо-германського типу.

А нинішній період розвитку української правової системи пов'язаний не тільки з вдосконаленням основних ознак континентального права, а й із зближенням її з європейськими міждержавними правовими системами.

Міжнародне співробітництво зацікавлене в тому, щоб Україна перетворилася у демократичну за своїм характером і змістом державу, стала б стабілізуючим чинником на Сході та Центрі Європи. А тому, правова система України має бути спроможною діяти в межах загальновизнаних стандартів міжнародного співробітництва. Міжнародний престиж України буде залежати від оцінки правової системи України світовим співтовариством як надійної опори правопорядку, а також від відповідальності критеріям політико-правового та економічного розвитку, яким буде відповідати Україна, і від того обсягу реальних правових зобов'язань, які вона зможе взяти на себе та виконати [11, с. 211].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Ми вважаємо, що правова реформа в Україні на даний час здійснюється шляхом простого запозичення правових положень права Ради Європи чи Євросоюзу, інколи шляхом рецептування права чи гармонізації (меншою мірою) законодавства. Для реформування сучасної правової системи України необхідні і рецепція, і гармонізація, і уніфікація права та законодавства. Проте з метою їхнього ефективного використання необхідно визначити роль та значення на кожній із стадій правової інтеграції, місце у правовому механізмі взаємодії, а також розробити систему заходів, що забезпечували б кожний із цих способів. І щодо гармонізації та уніфікації така система заходів повинна передбачати:

- 1) систематизацію правових матеріалів Євросоюзу та Ради Європи;
- 2) порівняльно-правове дослідження правових систем Ради Європи, України та виявлення їхніх особливостей;
- 3) визначення оптимальних форм здійснення уніфікації чи гармонізації, найбільш ефективних засобів їхнього здійснення;
- 4) визначення видів гармонізації, уніфікації, рівнів;
- 5) створення подібної (спільної) системи термінів та понять,

Одним із завдань дослідження є вжиття цих та ряду інших заходів, які б прискорили, як процеси реформування правової системи України, так і її інтеграцію з основними європейськими міжнародними правовими системами, зокрема Ради Європи.

Водночас слід зауважити, що програми з правової інтеграції з боку Ради Європи та Європейського Союзу досить часто є навчальними і базуються на наданні інформації державним службам і населенню щодо правових систем Ради Європи та України.

Очевидно, що сприйняття європейського права, реформування правової системи України згідно європейським правовим стандартам на основі загальних принципів Європейського права сприятиме розвитку України та дасть їй змогу посісти гідне місце серед інших держав Європи. І звичайно, цьому має сприяти і створення правових механізмів взаємодії Ради Європи з Україною. Цей механізм повинен включати і способи попередження та подолання розбіжностей між європейським правом та правом України.

Джерела та література

1. Конституція України від 28 червня 1998 р. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30.
2. Декларація «Про державний суверенітет України». Прийнята Верховною Радою Української РСР 16.07.1990 р. – К., 1991. – С. 4.
3. Європейська конвенція з прав людини. – К., 1995.
4. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10.
5. Державотворення правотворення в Україні: доповідь, проблеми, перспективи. – К., 2001. – Розд. 21. – 623 с.
6. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи. – К., 2001. – Розд. 21. – 623 с.; Мираж или реальность? // Юридическая практика. – 2001. – № 44(202)/ – 31 октября. – С. 6.
7. Нормотворча діяльність: Збірник нормативно-правових актів та методичних рекомендацій. – К., 2001. – С. 8- 9; 78-79; 241.

8. Офіційний вісник України. – 2000. – № 29. – С. 1232.
9. Євнітов В. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини (коментар до статті 9 конституції України) / В.Євнітов // Український часопис прав людини. – К., 1998. – № 1. – С. 10; 27.
10. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Н. І. Карпачова. – К., 2000. – С. 7; 37.
11. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України / Л. А. Луць. – К., 2003. – С. 1; 12-13; 211; 223, 224.
12. Мармазов В. Є., Піляєв І. С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції / В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв. – К., 2000. – С. 352.
13. Україна Євросоюзу ще не родичка, але вже сусідка // Високий замок. – 2002. – № 89 -90. – 19 квітня. – С. 2.
14. Шепель А. О. До питання впровадження положень конвенцій Ради Європи у законодавство України / А. О. Шепель // Законодавство України та міжнародне право(проблеми гармонізації). – К., 1998. – С. 3.

Лаба О. Механізм взаємодії правових систем Совета Европы и Украины. Стаття посвящена аналізу соответствующих правовых средств и процедур, которые должны иметь место для реализации механизма взаимодействия правовой системы Совета Европы и правовой системы Украины. Гармонизация и унификация правовых систем Совета Европы и Украины предусматривает: 1) систематизацию правовых материалов Евросоюза и Совета Европы; 2) сравнительно-правовое исследование правовых систем Совета Европы, Украина и выявления их особенностей; определение оптимальных форм осуществления унификации или гармонизации, наиболее эффективных средств их осуществления; определение видов гармонизации, унификации, уровней; создание подобной (совместной) системы терминов и понятий.

Ключевые слова: правовая система, механизм взаимодействия, интеграция, гармонизация, европейское правовое пространство.

Laba O. The Mechanism of the Interaction between the Legal Systems of the Council of Europe and Ukraine. The article presents the relevant law acts and procedures that must have a place in the mechanism of interaction between the legal systems of the Council of Europe and Ukraine's governance system. Harmonization and unification of the legal systems of the Council of Europe and Ukraine provides: 1) systematization of the legal materials of the European Union and the Council of Europe; 2) comparative law research legal systems of the Council of Europe, Ukraine and the identification of their features; determination of optimal enjoyment of unification and harmonization; identification of harmonization, alignment, levels; creation of such a system of terms and concepts.

Key words: legal system, mechanism of interaction, integration, harmonization, European legal space.